

Тероризмът: обяснителната перспектива на Ерих Фром

L. Koprinarov
(2010)

<http://notabene-bg.org/read.php?id=166>

Онзи мислител е класик, чиито идеи не престават да дават отговори на новопоставени въпроси, на предизвикателства и след смъртта на автора им. Навярно в редица отношения Е.Фром е задминат от хода на времето. Но със сигурност има негови възгледи, които са ефикасни и след като него отдавна го няма. Ще насоча накратко внимание към два от неговите работещи възгледи - за деструктивността и за бягството от свободата. Тези идеи на Фром са приложими като ключ за разбирането на явления в съвременния политически живот.

Идеята на Фром за деструктивността може да послужи като ключ за разбиране на проявите на международния тероризъм, основаващ се върху ислямски фундаментализъм. С нейна помощ се улеснява проясняването на този вид тероризъм, който наред с всичко друго може да бъде определен и като една от върховите прояви на съвременната политическа психопатология.

Още в началото на интелектуалната си траектория Ерих Фром означава деструктивността като импулси и прояви на такова поведение на човека, в което се синтезират следствията на един „неизживян живот.“ [Фром 1998: 183]. Фром разграничава два типа деструктивни тенденции у човека - рационална и ирационална. Първата се дефинира от автора на „Бягство от свободата“ като „реакция на посегателство върху живота и целостността на собствената или на други личности или върху идеи, с които се идентифицира индивидът.“ [Фром 1998: 180] Фром смята тази проява на „реактивна враждебност“ за „естествен и необходим спътник на самоутвърждаващата се личност“ [Фром 1998: 180].

Наред с това обаче съществуват и други, ирационални прояви на деструктивността. При анализа им Фром откроява две характеристики: първата касае обектите, към които е насочена разрушителната сила на индивида, а втората - обяснителните причини. Той отбелязва, че всичко може да се превърне в обект на деструктивните импулси, защото критерият за техния избор няма особено значение за субекта, зареден с подобни импулси. Деструктивността е енергия, която може да бъде и самоубийствена: „ако поради някакви причини други хора не могат да бъдат неин обект, такъв без никакви трудности става собствената личност.“ [Фром 1998: 180].

Втората посока на анализа се отнася до корена на деструктивността, до причините, които я правят възможна и необходима проява на човешкото поведение. Фром оспорва обяснението на Фройд, третиращо човешкото поведение като резултат от взаимодействието на Ерос и Танатос, като резултиращ ефект от сблъсъците на стремежа към живот и смъртния инстинкт. За него подобно обяснение е неприемливо, защото по силата на биологизаторството си то не се съобразява с факта, че деструктивността се среща в големи амплитудни отклонения както между отделните хора, така и между различните обществени групи. Фром обобщава своята позиция със следната формула: „Деструктивността е резултат на неизживян живот. Индивидуалните и обществените условия, създаващи препятствия за живота, събуждат деструктивната страст, която подхранва конкретни враждебни тенденции срещу другите или срещу собствената личност.“ [Фром 1998: 183].

Така разработена, идеята за деструктивността може да подпомогне поне отчасти изясняването на проявите на международния тероризъм. Познавачите на тази тема сочат, че радикалният ислямизъм, който стои в основата на съвременния международен тероризъм, има своята благодатна почва не само и дори не толкова в страни като Саудитска Арабия, Иран, Йемен, Мароко и т.н., колкото сред представители на ислямски общности в Западна Европа. Изследвайки биографично близо 400 терористи, действащи в Западна Европа и САЩ, Р. Лайкен и С. Брук установяват, че 87% от тях са имигранти от първо или второ поколение, като 41% са притежавали западни паспорти. Тези изследователи достигат до извода, че макар мнозинството от имигрантите да не са терористи, повечето от терористите са имигранти [Leiken 2006]. Иначе казано, значителна част от ислямския радикализъм не се поражда в естествените пространства на исляма. Както сочи Оливие Роа, фундаментализмът „израства върху едно изкореняване: младите радикали са наистина напълно озападнени“ [Роа 2008]. Според него ислямският радикализъм е продукт и проява не на исляма, а на „изкоренени“ млади хора от второто и третото поколение на мюсюлмански имигранти в Западна Европа.

Изяснявайки своето разбиране за неизживян живот, Фром посочва, че влага в това понятие „блокирането на спонтанността на растежа и на изявата на човешките чувствени, емоционални и интелектуални възможности“. Когато даден индивид или човешка общност срещат прегради пред енергията за градеж на собствения си живот, тази енергия се трансформира в разрушителна сила. Фром прави още едно важно наблюдение. Той пише: „[...] деструктивността е опит за бягство от непоносимото чувство за безсилие, тъй като целта ѝ е премахването на всички обекти, с които трябва да се сравнява (подчертано - Л.К) едно лице.“ [Фром 1998: 180]. В тази перспектива става възможно да видим къде се крие западният корен на част от днешния ислямски терористичен радикализъм. „Детериториализираните“ мюсюлмани са хора, усещачи пропаст между вътрешната си идентичност като мюсюлмани и собственото си поведение в пространството на заобикалящото ги общество. Усещането за изолираност и безсилие, както и перманентното, най-често самовнушавано чувство за заплаха, която уж идва от заобикалящия ги свят, произвежда в тези хора енергията на деструктивността. Детериториализираните мюсюлмани, живейки без саморазбиращите се репери за своята ислямска идентичност, започват остро да изпитват болката и гнева от онова, което Фром нарича „скован начин на живот“. У тях се поражда убеждението, че са лишени от това, което Фром определя като „необходимите условия за човешкото развитие - сигурност и спонтанност“. Този „скован начин на живот“ по естествен път започва да произвежда готовност за посегателство върху живота на случайни хора, включително и с цената на собствения си живот.

Библиография

- Роа (2008). Оливер Роа, Нека да престанем да говорим за религия! - в: Либерален преглед, юни (<http://www.librev.com/index.php/bg/component/content/article/216>).
- Фром (1998), Ерих Фром, Бягство от свободата, С., изд. „Захарий Стоянов“.
- Leiken (2006). R. Leiken, S. Brooks, The Qualitative Analysis of Terrorism and Immigration: An Initial Exploration. - in: Terrorism and Political Violence, vol. 18, 2006.